

Az érintkezésen alapuló szóképek és a szóképekhez hasonló stiláris eszközök

A foglalkozás szerkezeti felépítése:

1. A házi feladat megbeszélése, ellenőrzése
2. Motiváció (képek és irodalmi idézetek párosítása)
3. Érintkezésen alapuló szóképek
 - 3.1. A metonímia meghatározása, fajtái
 - 3.2. A szinekdoché fogalma, fajtái
4. A metonímia és a szinekdoché felismerése
5. A szóképekhez hasonló stiláris eszközök
 - 5.1. A hasonlat fogalma, szerkezete, fajtái, játékos feladatok
 - 5.2. A körülírás meghatározása, játékos feladatok
 - 5.3. Az eufemizmus fogalma, ezzel kapcsolatos feladatok
6. A házi feladatok megbeszélése, otthoni munka előkészítése
7. Értékelés, zárás

Középszint	Emelt szint
<ul style="list-style-type: none"> • Metonímia • Hasonlat • Körülírás • Eufemizmus, eufemisztikus 	<ul style="list-style-type: none"> • Szinekdoché <ul style="list-style-type: none"> Pro toto szinekdoché Totum pro parte szinekdoché • Perifrázis • Antonomázia • Similitudo • Tertium comparationis

Az óra menete	Megjegyzések
<p><u>1.A házi feladat megbeszélése, ellenőrzése</u> Költői képek kikeresése a megadott versrészletekből</p>	<p>Alkalmazó ellenőrzés Frontális munka <i>1. sz. melléklet</i> 10 perc</p>
<p><u>2. Motiváció</u> Keresd meg az idézetekhez tartozó képeket! Válaszodat indokold!</p>	<p>Egyéni munka Ellenőrzés 5 perc <i>2. sz. melléklet</i></p>
<p><u>3. Érintkezésen alapuló szóképek</u> A fenti idézetek érintkezésen alapuló szóképeket tartalmaztak. A mai órán ezekkel foglalkozunk részletesebben.</p> <p><u>3.1.A metonímia</u> (gör.névcseré, átnevezés) A) Fogalma: Egy fogalom vagy egy tényállás megnevezése a szabályos (konvencionális) megnevezés helyett olyan kifejezéssel, amely eredetileg egy másik fogalom megnevezésére szolgál; az új megnevezés alapja az, hogy a két fogalom, tényállás egymással „érintkezzen”. Például:</p> <p style="padding-left: 40px;">Európa csendes, újra csendes, (Petőfi Sándor: Európa csendes) [Európa= Európában élő emberek]</p> <p style="padding-left: 40px;">Jöjjön az udvar apraja, nagyja... Jöjjön elő Bárc, a falu mind! (Arany János: Tetemre-hívás) [Bárc, a falu= itt élő emberek]</p> <p>Miután az egyik elnevezést átvisszük a másikra, a metonímia soha nem teljes trópus. Az egymással kapcsolatba kerülő fogalmak viszonya lehet helyi és térbeli, időbeli, anyagbeli és ok-okozati. Köznyelvi és irodalmi előfordulása is gyakori. (köznyelvi például: alszik a város). A költői képek között kiemelt szerepe van, bár stilisztikai értéke kisebb, mint a metaforáé, mert egymáshoz viszonylag közel álló fogalmakat sűrít egy névbe.</p> <p>B) Fajtái:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Helyi és térbeli érintkezésen alapuló metonímia 2. Időbeli érintkezésen alapuló metonímia 3. Anyagbeli érintkezésen alapuló metonímia 4. Ok- okozati érintkezésen alapuló metonímia <p>Keresd ki a fenti idézetek közül a metonímiákat, illetve próbáld besorolni, hogy milyen érintkezésen alapulnak!</p> <p>Rendszerezzük mindezt egy táblázatban!</p>	<p>Tanári közlés 12 perc</p> <p>Egyéni munka</p> <p>Rendszerezés Frontális munka <i>3. sz. melléklet</i></p>

Az óra menete	Megjegyzések
<p>3.2. A szinekdoché (együttérzés, veleérzés)</p> <p>A) Fogalma: Egy fogalom vagy egy tényállás megnevezése egy vele „együtt értett” másik fogalom vagy tényállás megnevezésére szolgáló kifejezéssel.</p> <p>Például: Hány fő vett részt az értekezleten? [= Hány személy, ember vett részt az értekezleten?]</p> <p>Egyes teoretikusok a szinekdochét külön trópusként azonosítják, mások a metonímia speciális esetének tekintik, vagy funkcióját teljesen alá is rendelik a metonímiáénak. Stilisztikailag a metonímiával nem vetekedhet, de a kifejezés változatossá tételében nagy szerepe van.</p> <p>B) Fajtái:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. A rész- egész asszociációjakor vagy az egész idézi fel a részt, vagy a rész az egészet. 2. A nem- fajta fölcserélésekor hol a nem jelöli a fajt, hol a faj a nemet. 3. Egyes szám felcserélése többes számmal (illetve határozott és határozatlan számnév fölcserélése egymással) <p>Keresd ki a fenti idézetek közül a szinekdochékat, próbáld őket a megbeszélte szempontok szerint csoportosítani!</p> <p>Nézzük mindezt rendszerezve egy táblázat segítségével!</p>	<p>12 perc Tanári közlés</p> <p>Egyéni munka Ellenőrzés</p> <p>Rendszerezés 4. sz. melléklet Frontális munka</p>
<p>4. A metonímia és a szinekdoché felismerése</p> <p>Az alábbi szövegrészeknél ismerd fel, hogy melyik metonímia, illetve szinekdoché! Állapítsd meg a fajtájukat! Segít az előző két rendszerező táblázat.</p>	<p>5. sz. melléklet Egyéni munka Ellenőrzés 10 perc</p>
<p>5. A szóképekhez hasonló stiláris eszközök</p> <p>5.1. A hasonlat (lat. similitudo)</p> <p>A) Fogalma: A szóképekhez sorolható stiláris eszközök egyike (nem szókép!). Két különböző, de egymáshoz bizonyos pontban hasonló fogalom egymás mellé állítása abból a célból, hogy az egyiket a másikkal, illetve a kiemelt közös vonással szemléltessük, elképzeltessük, nyomatékosabbá tegyük, vagy hogy bizonyos hangulatot ébresszünk a hasonlított fogalommal.</p> <p>A hasonlatban az elemek megőrzik önállóságukat. Ezt jelzi a grammatikai megszerkesztettség is, hiszen a hasonlat nem lehet egytagú, illetve a tagok között nyelvtani kapcsolat is van. Például:</p> <p style="padding-left: 40px;">A bárka zöld volt, mint a jóreménység, (Juhász Gyula: Dal)</p> <p>Ennek a hasonlatnak a szerkezete tipikus, három tag szerepel benne:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Hasonlított: bárka 2. Hasonlító: jóreménység 3. Hasonlóság alapja (TC- tertium comparationis): zöld 	<p>15 perc Tanári közlés</p> <p>6. sz. melléklet</p>

Az óra menete	Megjegyzések
<p>A harmadik elem gyakran elmarad a hasonlatból. Például: Ez a kislány olyan, mint a tulipán. (Gárdonyi Géza: A tulipán)</p> <p>B) Fajtái: A hasonlatot csoportosíthatjuk keletkezése, célja és alaki felépítése szerint. Tekintsük ezt át a táblázat segítségével.</p> <p>Játékos feladatok: 1. Alkoss kifejező hasonlatokat! Úgy fénylik, mint..... Olyan száraz, mint..... Olyan jó szándékú, mint..... Annyira ügyes, akár.....</p> <p>2. Próbáld értelmi- szemléleti és érzelmi- hangulati jellegű hasonlattal jellemezni magad és / vagy padtársad! Törekedj többféle alaki felépítésre!</p> <p>5.2. A körülírás (gör. perifrázis) Fogalma: A szóképekhez csatlakozó stílári eszközök egyike. Úgy jön létre, hogy nem nevezzük nevén a fogalmat, hanem egy vagy több szembeötlő vonása alapján, más szavakkal érzékeltetjük (rendszerint felsorolunk a tulajdonságaiból), oly módon, hogy a kifejezendő fogalom pontosan érthető legyen. Például: Ekképp fakadt ki a nyáj bátor őrzője; (Petőfi Sándor: János vitéz)</p> <p>Stílushatása egyrészt abból adódik, hogy a fogalom neve helyett annak szembeötlő vonásai jelennek meg, s ez feszültséget idéz elő az olvasóban, másrészt abból, hogy lehetővé teszi az egyhangúság elkerülését. Például: Egyszerre a két tűzfal között kigyúlt A keleti ég váratlan zsarátja: (Tóth Árpád: Körúti hajnal)</p> <p>Köznyelvben is gyakori. Például: bekötik a fejét [=férjhez megy], magyar ezüst [=alumínium]. A szó görög eredetű, a „peri” (=körül, mellett) és a „frázis”(=kifejezés) összetételből jött létre.</p> <p>Feladat: Petőfi Sándor A helység kalapácsa című komikus eposzának itt bemutatott részleteiben vizsgálj meg a körülírásokat! Milyen szándékkal születettek? (A költő szándéka: a komikus hatás fokozása, az eposz nehézkességének, például az eposzi jelzők használatának kigúnyolása.)</p> <p>A körülírással rokonítható alakzat az antonomázia, azaz tulajdonnév helyett köznévi használata többnyire annak érdekében, hogy a név ismétlését elkerüljék. Például: A nemzet csalóganya (=Blaha Lujza), a niklai remete (=Berzsenyi Dániel).</p>	<p>Frontális munka 6. sz. melléklet</p> <p>5 perc Egyéni megoldások Egyéni munka</p> <p>10 perc Tanári közlés</p> <p>Egyéni munka 7. sz. melléklet</p> <p>Tanári közlés</p>

Az óra menete	Megjegyzések
<p>Játékos feladat: Ki tud egy perc alatt több antonómáziát gyűjteni? (Lehetséges válaszok például: a haza bölcse (=Deák Ferenc), a legnagyobb magyar (=Széchenyi), a bihari remete (=Bessenyei György), a nagy palóc (=Mikszáth Kálmán), kalapos király (=II. József), a vaskancellár (=Metternich), a törökverő (=Hunyadi János).</p> <p>5.3. Az eufemizmus (enyhítő kifejezés) Fogalma: Valamely kifejezés, szó helyett másik kifejezés vagy szó használata, amely igyekszik enyhíteni az eredeti bántó, túllontúl őszinte, esetleg sértő formát. A görög eredetű eufemizmus a görög „eu” (=jól) és a „phémi” (=szól, mond) szavak összetétele. A durva, bántó vagy illetlen szó helyett használt szépítő forma. Például a halál mindig kínos téma volt, a meghal helyett mondták és mondják: megboldogul, elszenvedik, eltávozik, jobblétre szenderül, kiszenved, kileheli a lelkét, visszaadja a lelkét Teremtőjének. Vallásos korokban tilos volt Isten nevét szükségtelenül emlegetni, így lett az Isten engem úgy segéljen esküformulából Istók uccse. (Csoportosításuk a 8. sz. melléklet segítségével.)</p> <p>Játékos feladatok: 1) „Szépítsd” meg a következő szavakat! Hazudik: Bolond: Idős: Lop: 2) Használj enyhébb kifejezéseket a Gvadányi-idézet túllontúl őszinte szavai helyett!</p>	<p>Egyéni munka</p> <p>10 perc Tanári közlés 8. sz. melléklet</p> <p>Frontális munka</p> <p>Egyéni munka Egyéni megoldások</p>
<p>6. A házi feladat megbeszélése A) Szóképek, illetve a szóképekhez hasonló stiláris eszközök felismerése. B) Radnóti Miklós Hasonlatok című versében minden hasonlatnál különítsd el a fogalmi és a képi síkot, és keresd meg a közös mozzanatot! Vizsgáld meg, hogy a hasonlat, újszerű-e vagy ismerős, és hogy milyen érzékesterületeket idéz föl! C.) Eufemisztikus (enyhítő) kifejezések gyűjtése irodalmi alkotásokból.</p>	<p>5 perc 9. sz. melléklet</p>
<p>7. Értékelés, zárás</p>	<p>1 perc</p>

1. sz. melléklet

A házi feladat megoldása

Keressd meg a költői képeket az alábbi két versrészletben!

Ady Endre: Bosszús, halk virágének (részletek)

Ugye, Uram, hogy mosolyogjak
S tovább virítsak Te szép, álnok,
Nagy parkodban,
Miként a fiatal virágok?
(...)

Akit te virágzásra szántál,
Virágozzék, míg ki nem rántod
Ős kertedből.
S ugye, szépek a vén virágok?

Akit te életben tartottál,
Szirom-kincseket kire költél,
Neked drága
Mind, akit ifjan meg nem öltél.
(...)

Mérges szagú, vad burján-rózsák
Ifjas truccal mégis rám törnek.
Látod, látod:
Kölyök virágaid gyötörnek.
(...)

Allegorikus vers, *virágének*; a régi magyar lírai műfaj felújítása sajátos jelentésváltoztatással, ugyanis a virágénekekben a virág az imádott nő, a kedves, itt viszont maga Ady és a körülötte lévő emberek.

Metaforák: világ – park (szép, álnok – ellentét)
én – vén virág (fiatal virág – ellentét)
szirom – kincs – drága (értékes) virág
szép vén virág (hiszen meghagyta az Úr)

A kert- és virágmetafora végigvonul az egész versen – önmagában is értelmezhető, egyértelmű, hogy mire vonatkozik – ezért allegória.

Ady Endre: Köszönöm, köszönöm, köszönöm (részlet)

Napsugarak zúgása, amit hallok,
Számban nevednek jó íze van,
Szent mennydörgést néz a két szemem,
Istenem, Istenem, Istenem...

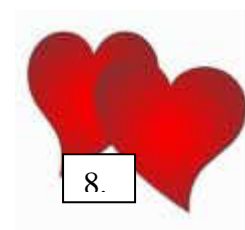
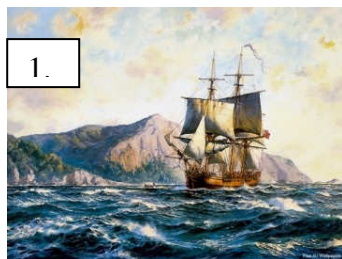
1. sor: *szinesztézia*; látás + hallás
2. sor: merész *szinesztézia*; beszéd + ízlelés összekapcsolása
3. sor: *szinesztézia*; hallás + látás (az első kép ellentéte)

2. számú melléklet (I.)
Idézetek

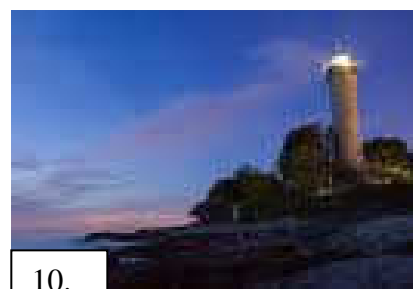
- A. S Kukoricza Jancsit célozza vasával...
(Petőfi Sándor: János vitéz)
- B. Nem a tenger lámpatornya,
Mely felé küzd száz vitorla.
(Arany János: A vigasztaló)
- C. Mi, minden magyarok királya...
(történelmi szövegekben)
- D. Ne félj, hajóm, rajtad a Holnap hőse,
(Ady Endre: Új vizeken járok)
- E. Az nem lehet, hogy annyi szív

Hiába onta vért,
S keservben annyi hű kebel
Szakadt meg a honért.
(Vörösmarty Mihály: Szózat)
- F. Az Isten haragja megütött egy hajdút,
Vége lett azonnal, még csak nem is jaldult.
(Arany János: Toldi)
- G. Mentek-e tatárra? mentek-e törökre,
(Arany János: Toldi)
- H. Addig rá sem értek szólni a kutyának.
Volt pedig a hídnál hat erős szelindek,
(Arany János: Toldi)
- I. S csendes a ház, ah de nincs nyugalma...
(Vörösmarty Mihály: Szép Ilonka)
- J. Öklének csapásit sűrűn osztogatja:
Ömlik a vér száján és orrán a vadnak
(Arany János: Toldi)

2. számú melléklet (II.)
Képek

2. számú
melléklet (III.)
Megoldások

A. S Kukoricza Jancsit célozza vasával...
(Petőfi Sándor: János vitéz)

4. számú kép

- B. Nem a tenger lámpatornya,
Mely felé küzd száz vitorla.
(Arany János: A vigasztaló) 10. számú kép
- C. Mi, minden magyarok királya...
(történelmi szövegekben) 7. számú kép
- D. Ne félj, hajóm, rajtad a Holnap hőse,
(Ady Endre: Új vizeken járok) 1. számú kép
- E. Az nem lehet, hogy annyi szív

Hiába onta vért,
S keservben annyi hű kebel
Szakadt meg a honért.
(Vörösmarty Mihály: Szózat) 8. számú kép
- F. Az Isten haragja megütött egy hajdút,
Vége lett azonnal, még csak nem is jaldult.
(Arany János: Toldi) 6. számú kép
- G. Mentek-e tatárra? mentek-e törökre,
(Arany János: Toldi) 9. számú kép
- H. Addig rá sem értek szólni a kutyának.
Volt pedig a hídnál hat erős szelindek,
(Arany János: Toldi) 3. számú kép
- I.S csendes a ház, ah de nincs nyugalma...
(Vörösmarty Mihály: Szép Ilonka) 5. számú kép
- J. Öklének csapásit sűrűn osztogatja:
Ömlik a vér száján és orrán a vadnak
(Arany János: Toldi) 2. számú kép

3. számú melléklet A metonímia

A metonímia (gör.névcseré, átnevezés) fogalma: egy fogalom vagy egy tényállás megnevezése a szabályos (konvencionális) megnevezés helyett olyan kifejezéssel, amely eredetileg egy másik fogalom megnevezésére szolgál; az új megnevezés alapja az, hogy a két fogalom, tényállás egymással „érintkezzen”.

Miután az egyik elnevezést átvisszük a másikra, a metonímia soha nem teljes trópus. Az egymással kapcsolatba kerülő fogalmak viszonya lehet helyi és térbeli, időbeli, anyagbeli és ok-okozati.

Köznyelvi és irodalmi előfordulása is gyakori (köznyelvi például: alszik a város).

A költői képek között kiemelt szerepe van, bár stilisztikai értéke kisebb, mint a metaforáé, mert egymáshoz viszonylag közel álló fogalmakat sűrít egy névbe.

A metonímia fajtái	Köznyelvi példa	Irodalmi példa
Helybeli érintkezésen alapuló	Ötös asztal fizet. Elcsendesedett a falu.	S csendes a ház, ah de nincs nyugalma... (Vörösmarty Mihály: Szép Ilonka)
Időbeli érintkezésen alapuló	A XIX. század nagyot alkotott.	Ne félj, hajóm, rajtad a Holnap hőse, (Ady Endre: Új vizeken járok)
Anyagbeli érintkezésen alapuló	Nincs egy vasam sem. Betört az üveg.	S Kukoricza Jancsit célozza vasával... (Petőfi Sándor: János vitéz)
Ok-okozati érintkezésen alapuló	Jó tollú író.	Az Isten haragja megütött egy hajdút, Vége lett azonnal, még csak nem is jajdult. (Arany János: Toldi)

4. számú melléklet A szinekdoché

A szinekdoché (együttérzés, veleérzés) fogalma: egy fogalom vagy egy tényállás megnevezése egy vele „együtt értett” másik fogalom vagy tényállás megnevezésére szolgáló kifejezéssel.

Egyes teoretikusok a szinekdochét külön trópusként azonosítják, mások a metonímia speciális esetének tekintik, vagy funkcióját teljesen alá is rendelik a metonímiáénak. Stilisztikailag a metonímiával nem vetekedhet, de a kifejezés változatossá tételében nagy szerepe van.

A szinekdoché fajtái	Alcsoportok	Irodalmi példák
A „rész és egész” egymáshoz való viszonyakor	Rész megnevezése az egész helyett (pars pro toto szinekdoché).	Az nem lehet, hogy annyi szív Hiába onta vért, S keservben annyi hű kebel Szakadt meg a honért (Vörösmarty Mihály: Szózat)
	Egész megnevezése a rész helyett. (totum pro parte szinekdoché).	Nem a tenger lámpatornya, Mely felé küzd száz vitorla. (Arany János: A vigasztaló)
A „nem és faj” viszonyulása egymáshoz	A faj megnevezése a nem helyett.	Addig rá sem értek szólni a kutyának. Volt pedig a hídnál hat erős szelindek, (Arany János: Toldi)
	A nem megnevezése a faj helyett.	Öklének csapásit sűrűn osztogatja: Ömlik a vér száján és orrán a vadnak (Arany János: Toldi)
A „több és egy” egymáshoz való viszonya alapján	Egyes szám használata többes szám helyett.	Mentek-e tatárra? mentek-e törökre, (Arany János: Toldi)
	Többes szám használata egyes szám helyett.	Mi, minden magyarok királya... (történelmi szövegekben)

5. számú melléklet (I.)
A metonímia és a szinekdoché felismerése

1.

Völgyben ül a gyáva kor, s határa
Szűk köréből őse sas-lakára
Szédeleg, ha néha felpillant.
(Kölcsey Ferenc: Zrínyi dala)

2.

Sok vad s madár gyomra gyakran koporsója vitézül holt testeknek.
(Balassi Bálint: Egy katonaének)

3.

Boglyák hűvösében tíz-tizenkét szolgálta
Hortyog, mintha legjobb rendin menne dolga.
(Arany János: Toldi)

4.

Amikor a poharak és a kalács mellől végre felálltak...
(Tamási Áron: Bölcső és Bagoly)

5.

... az ország megvadult s egy rémes végzetten
vigyorgott vértől és mocsoktól részegen.
(Radnóti Miklós: Töredék)

6.

Küzdött a kéz, a szellem működöt,
lángolt a gondos ész, a szív remélt
(Vörösmarty Mihály: Előszó)

7.

Ha kérdik, hol vagyok,
mondd meg hogy rab vagyok,
a török udvarban
talpig vasban vagyok!
(magyar népköltés)

8.

Gyűjtötte a világot, amiben élünk, amíg élünk; s aztán elvitte...
(Tamási Áron: Szirom és Boly)

9.

S ahogy futok síkon, telen át,

Úgy érzem, halottak vagyunk
És álom nélkül álmodunk
Én és a magyar tanyák
(Ady Endre: A téli Magyarország)

10.

Szárnyakon megyünk legalább Marosvásárhelyig: ez tetszik legjobban nekem. De a szárnyak
a havazásban késnek.
(Tamási Áron: Téli verőfény)

5. számú melléklet(II.) Megoldások

1. Metonímia, időbeli érintkezésen alapuló (az ebben a korban élő emberek)
2. Szinekdoché, a nem és a fajta fölcserélése, nem áll a faj helyett (madár=keselyű, vad=hiéna)
3. Metonímia, ok-okozati érintkezésen alapuló(a hűvösében jelentése itt: hűvöset adó árnyékban)
4. Szinekdoché, a nem és a fajta fölcserélése, a fajfogalom áll a nemfogalom helyett (az étel- ital mellől, tehát a terített asztal mellől állnak fel)
5. Metonímia, térbeli érintkezésen alapuló (az ország jelentése itt: az ország népe, az ország lakói)
6. Szinekdoché, rész és az egész fölcserélése, rész áll az egész helyett (a kéz, szellem, ész, szív az emberek helyett szerepelnek)
7. Metonímia, anyagbeli érintkezésen alapuló (a bilincs helyett szerepel a vas anyagnév)
8. Szinekdoché, rész és az egész felcserélése, egész áll a rész helyett (a tapasztalatokat, benyomásokat, élményeket gyűjtötte)
9. Metonímia, térbeli érintkezésen alapuló (a tanyák jelentése itt: a tanyák lakói)
10. Szinekdoché, rész és az egész fölcserélése, rész áll az egész helyett (a szárnyak szó a repülőgép helyett szerepel)

6. számú melléklet A hasonlat

A hasonlat (lat. similitudo) fogalma: a szóképekhez sorolható stiláris eszközök egyike (nem szókép!). Két különböző, de egymáshoz bizonyos pontban hasonló fogalom egymás mellé állítása abból a célból, hogy az egyiket a másikkal, illetve a kiemelt közös vonással szemléltessük, elképzeltessük, nyomatékosabbá tegyük, vagy hogy bizonyos hangulatot ébresszünk a hasonlított fogalommal.

A hasonlatban nincs névátvitel: nem nevezünk meg vele egy tárgyat vagy tényállást, nem alkotunk vele egy összetettségében és bonyolultságában egyszeri fogalmat, mint a metaforánál, ezért a hasonlatot nem soroljuk a trópusok közé, hanem alakzatnak tekintjük. Az egymás mellé állítás viszont ugyanúgy megtörténik, mint a metaforánál, s ilyenkor a hasonlóságot éppen úgy észrevesszük és rögzítjük.

A hasonlatban az elemek megőrzik önállóságukat. Ezt jelzi a grammatikai megszerkesztettség is, hiszen a hasonlat nem lehet egytagú, illetve a tagok között nyelvtani kapcsolat is van. Például:

Mint befagyott tenger, olyan a sík határ. (Petőfi Sándor: A puszta télen)

Hasonlító (tenger)

Hasonlított (határ=puszta)

Hasonlóság: síkszerűség, fehérség

A hasonlat szerkezete:

A bárka zöld volt, mint a jóreménység,
(Juhász Gyula: Dal)

Ennek a hasonlatnak a szerkezete tipikus, három tag szerepel benne:

1. Hasonlított: bárka
2. Hasonlító: jóreménység
3. Hasonlóság alapja (TC- tertium comparationis): zöld

A harmadik elem gyakran elmarad a hasonlatból. Például:

Ez a kislány olyan, mint a tulipán.
(Gárdonyi Géza: A tulipán)

Szerepe: Fontos szerepet játszik a szemléltetésben, az érvelésben, a magyarázatban. Szemléletessége és hangulatkeltő ereje révén a mindennapi nyelvhasználatunk szerves velejárója.

Csoportosításuk

A hasonlat csoportosításának szempontjai	Csoportok	Példák
A hasonlat keletkezése szerint	köznyelvi	Gyáva, mint a nyúl. Bátor, mint az oroszlán.
	irodalmi	Lázás az íly szűk út, mint testben kék erek, (Babits Mihály: Itália)
A hasonlat célja szerint	<i>Értelmi- szemléleti</i> jellegű: a költőt a hasonló tárgy, személy stb. külső alakja ragadja meg, s elsősorban ezzel akar hatni.	Mint komor bikacé, olyan a járása, Mint barna éjfél, szeme pillantása, Mint sértett vadkan, fú veszett dühében, (Arany János: Toldi)
	<i>Érzelmi- hangulati</i> jellegű: a költő valamilyen hangulatot akar ébreszteni, elsősorban az érzelmekre akar hatni.	... szívós leszek, mint fán a kéreg (Radnóti Miklós: Levél a hitveshez)
A hasonlat alaki felépítése szerint	<i>Mint, mintha</i> kötőszós alárendelő összetett mondat.	Elváltak egymástól, <i>mint</i> ágtól a levél. (Petőfi Sándor: János vitéz)
	Ritkábban <i>akár</i> kötőszó is jelölheti a hasonlatot.	s úgy párolognak a napok, <i>akár</i> az apró tócsa nyárban, (Nemes Nagy Ágnes: Alkony)
	<i>Ragos és névutós</i> megoldások (így sokkal rejtettebb, sűrítettebb).	Ha eldobod egykor az özvegyi fátyolt, Fejfámra sötét <i>lobogóul</i> akaszd... (Petőfi Sándor: Szeptember végén) Minden dalunk <i>friss zöld levél</i> <i>Gyanánt</i> vegyült koszorújába (Arany János: Letészem a lantot)

7. számú melléklet A körülírás

A körülírás (gör. perifrázis) fogalma: a szóképekhez csatlakozó stiláris eszközök egyike. Úgy jön létre, hogy nem nevezzük nevén a fogalmat, hanem egy vagy több szembeötlő vonása alapján, más szavakkal érzékeltetjük (rendszerint felsorolunk a tulajdonságaiból), oly módon, hogy a kifejezendő fogalom pontosan érthető legyen. Például:

Ekképp fakadt ki a nyáj bátor őrzője;

(Petőfi Sándor: János vitéz)

Stílushatása egyrészt abból adódik, hogy a fogalom neve helyett annak szembeötlő vonásai jelennek meg, s ez feszültséget idéz elő az olvasóban, másrészt abból, hogy lehetővé teszi az egyhangúság elkerülését. Például:

Egyszerre a két tűzfal között kigyúlt

A keleti ég váratlan zsarátja:

(Tóth Árpád: Körúti hajnal)

Köznyelvben is gyakori. Például: bekötik a fejét [=férjhez megy], magyar ezüst [=alumínium].

A szó görög eredetű, a „peri” (=körül, mellett) és a „frázis”(=kifejezés) összetételből jött létre.

Körülírások Petőfi Sándor A helység kalapács című komikus eposzából:

1. A pokolbeli kínok bicskája
2. A kétségbeesés bunkósbotja
3. S komoly orcájáéra derű jött:
Mint kiderül példának okáért
A föld, mikor a nap
Letépi magáról
A felhők hamuszín ponyváját;
Szintén így kiderül
A sötétlő konyha is éjjel...

A körülírással rokonítható alakzat az **antonomázia**, azaz tulajdonnév helyett köznévvé használata többnyire annak érdekében, hogy a név ismétlését elkerüljék. Például: A nemzet csalóánya (=Blaha Lujza), a niklai remete (= Berzsenyi Dániel).

8. számú melléklet Az eufemizmus

Az eufemizmus (enyhítő kifejezés) fogalma: valamely kifejezés, szó helyett másik kifejezés vagy szó használata, amely igyekszik enyhíteni az eredeti bántó, túllontúl őszinte, esetleg sértő formát.

A görög eredetű eufemizmus a görög „eu” (=jól) és a „phémi” (=szól, mond) szavak összetétele

A durva, bántó vagy illetlen szó helyett használt szépítő forma. Például a halál mindig kínos téma volt, a meghal helyett mondták és mondják: megboldogul, elszenved, eltávozik, jobblétre szenderül, kiszenved, kileheli a lelkét, visszaadja a lelkét Teremtőjének.

Vallásos korokban tilos volt Isten nevét szükségtelenül emlegetni, így lett az Isten engem úgy segéljen esküformulából Istók uccse.

Az eufemizmusok a következő tárgykörökkel kapcsolatosak:

1. Testi szükségletek

- evés – ivás, emésztés pl.: a pohár fenekére néz
- nemi élet, terhesség, szülés, házasság pl.: várandós, áldott állapotban van
- betegségek pl.: kiütéses
- testi tökéletlenség (öregség, kövérség, stb.) pl.: hajlott korú, teltkarcsú

2. Szellemi hibák

- ostobaság pl.: nehézfejű
- erkölcsi vétség (hazugság, lopás) pl.: fel sem igaz, amit mond, enyves kezű

Az eufemizmusok területe és használati köre időről időre változik. A 18. század végén Gvadányi József még így írhatott le egy lakomát:

Jól ittak, jól ettek és úgy örvendeztek,
Hogy sokan közöttük immár ökredeztek
Foghagymás kolbásznak drága szép illattya
Böfögött gyomrokból, mert nagy volt divattya,

Az izzadásnak is kellemetlen szaga
Bétölti a szobáz. Atyám pedig maga
Nagyon tsuklott mézes s borsos pályinkátul,
Soktul savanyu szag jött a káposztátul.

(Gvadányi József: Rontó Pál)

9. számú melléklet Házi feladat

A) Ismerd fel az alábbi idézetekben a szóképeket, illetve a szóképekhez kapcsolódó stiláris eszközöket!

1.

Azt mondják, hogy méltóságod értelmi tehetség dolgában nem egészen áll azon a magaslaton, mely egy ilyen megye kormányzásához kívánatos volna...

(Mikszáth Kálmán: A Noszty fiú esete Tóth Marival)

2.

Ötszáz halál megyen háta után ennek

(Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem)

3.

Lélek ez ajtón se' be se' ki!

(Arany János: Tetemre-hívás)

4.

Kóbor kutyaként jár a szél,

(József Attila: Külvárosi éj)

5.

Mit rákentek a századok,

Lemossuk a gyalázatot!

(Petőfi Sándor: Nemzeti dal)

6.

Holott kikeletkor az sok szép madár szól kivel ember ugyan él.

(Balassi Bálint: Egy katonaének)

7.

Midőn ezt írtam, tiszta volt az ég.

Zöld ág virított a föld ormain.

(Vörösmarty Mihály: Előszó)

8.

Alkonyuló félben van már élte napja,

(Petőfi Sándor: A jó öreg kocsmáros)

9.

Szeretlek, mint élni szeretnek

halandók, amíg meg nem halnak.

(József Attila: óda)

10.

Ott lenn: zsibongott még a völgy a láztól.

(Áprily Lajos: Tetőn)

B) Radnóti Miklós Hasonlatok című versében minden hasonlatnál különítsd el a fogalmi és a képi síkot, és keresd meg a közös mozzanatot! Vizsgáld meg, hogy a hasonlat, újszerű-e vagy ismerős, és hogy milyen érzékterületeket idéz föl!

Olyan vagy, mint egy suttogó faág,
ha rámhajolsz,
s rejtelmes ízű vagy,
olyan vagy, mint a mák,

s akár a folyton gyűrűző idő,
oly izgató vagy,
s olyan megnyugtató,
mint sír felett a kő,

olyan vagy, mint egy vélem nőtt barát,
s nem ismerem ma sem
egészen még
nehéz hajadnak illatát,

és kék vagy olykor s félek, el ne hagyj,
csavargó, nyurga füst -
és néha félek tőled én,
ha villámszínű vagy,

s mint napsütötte égiháború:
sötétarany,-
ha megharagszol,
ép oly vagy, mint az ú,

mélyhangu, hosszan zengő és sötét,
s ilyenkor én
mosolyból fényes hurkokat
rajzolgatok köréd.

C) Gyűjts eufemisztikus (enyhítő) kifejezéseket irodalmi alkotásokból a halál kifejezésére!